

KABDEBŐ TAMÁS

Se házát, se mezejét,

se másféle jószágát ne kívánjad, mondja a tizedik parancsolat. Mózes II. könyvének XX. részében ezt a bevezetőt találjuk: „Az Isten a Sínai hegynek teteiről adgya a Tíz parancsolatokat, mellyekben megtanít mi légyen az ő akarattya, mit kellyen czelekednünk és mit kellyen el távoztatnunk”... Károli Gáspár írja ezt így magyar nyelven a Vizsolyi Biblia margójára.

Minekutána huszonhat verszetet következik, mely parancs is, parancsoló magyarázat is lévén, „magában foglalja” a tízet. Ám Mózes, mint tudjuk, összetörte a kőtáblákat, majd újabb és újabb parancsok zuhatagát hozta le a hegyről, azaz kapta meg az Uról, aki kiegészítette a tízet.

A tízparancsolat, azaz dekalóg (Cs. Szabó László emlegette így) „tizedik” parancsolata az ószövetségi első listában, Károli szavával így hangzik: „Ne kívánnyad az te felebarátodnac se feleségét, se szolgálíát, se szolgáló leányát, se ökrét, se szamarát, és semminemő marháiat.”

A jelen szerző négy elmúlt esztendő során négy „parancsolatról” írt, azokat a mai élet folyásába elhelyezni kívánó evilági kommentárt. A „ne ölj”, a „ne lopj”, az „Uradat, Istenedet imádjad, és csak neki szolgálj” látszólag egyértelmű parancsok, az egykori és mindenkori embernek szóló intelmek. Erkölcsei normákat kodifikálnak, a hívőnek, *Isten kézzjegyével*, a hitetleneknek a józan éssen alapuló törvényhozás erejével. Isten „szolgálatá” alatt, a korok folyamán, bármilyen Isten (Moloch, Allah, Eros) szolgálatát is lehetett érteni. Későbbi időkben már mindenki megegyezett abban, amit az Újszövetség (az Evangelisták, de Tamás apostol is, majd a magyar közmondás) így foglal össze: *Két lovat egy fenékkal megülni nem lehet* – egy ember két urat nem szolgálhat híven.

A „tizedik parancsolat” viszont egyike a látszólag legmindennapibbakknak, és éppen ezért a legnehezebben követhetőeknek. Ugyanis a birtoklás éppolyan természetes, mint annak elirigylése, elkívánása vagy elorzása.

Az Írás tanulmányozói tudják, hogy a dekalóg mai alakját a keresztény közép-korban érte el, az egyházatyák tanítása nyomán. Rendet kellett teremteni az ószövetségi örökségben, mely egyrészt a zsidó nép egyedi szokásainak gyűjteményes könyve volt, másrészt általános emberi magaviseleti kódexszé nőtte ki magát. Az összehasonlító vallástani ismerői azt is tudják, hogy más kultúrák másként – habár lényegileg hasonlóan – reagálnak az emberi viselkedés megszabályozásának szükséges kísérleteire. Olvassuk el a *Koránt*, a *Védákat*, *Buddha tanításait*, avagy – napjainkban – Hamvas Béla összegzéseit. A fundamentalisták – bármelyik kultúrán belül – a parancsok és intelmek szigorú, szó szerinti értelmezését írják elő, mit sem törődve a legiszonyatosabb ellentmondásokkal. Mózes például alig jön le a hegyről a „ne ölj” parancssal, máris kardélre hányat 3000 olyan hitsorsosát – a *Csak neki szolgálj* parancs nevében – akik időközben bálványimádásra adták fejüket. A Korán az igaz szó és az adott szó betartásának feltétlen követését írja elő, majd hozzáteszi, hogy a *gyaurokat* azért be lehet csapni. Buddha és követői szerint a szenvedéstől úgy lehet megszabadulni, hogy levetkezzük szenvedélyeinket, viszont semmiféle panaceát nem ad a gyász elviselésére, holott a legnagyobb emberi szenvedés hozzátartozóink korai halála.

A mózesi parancsolatokban sok szó esik (több mint huszonnégy idevágó versszakban) a földről, mezőről – lévén csak olyan alapvető dolgok, melyeknek megszerzéséért a „Kánaánba” vezető pásztorkodó vándorút megindult, de *házzól* a mai értelemben szó nem lehet, csak hajlékról, hisz a vándorló népek sátorban laktak. No de ne kukacoskodjunk, hiszen értjük a lényegét: ne nyúlj a máséhoz! – legyen az asszony, szolga, vagy birtokolható tárgy, eszköz, ingó, ingatlan. (A biblia-kritika úgy tudja, hogy Mózes törvényeit egy későbbi korban írták le, amikor a nép már városlakó is volt.)

Az erkölcsi kódexszel bajlódó vallások, valamint az azok nyomán keletkezett, később elvilágiasodott törvénykönyvek sokkal nagyobb mértékben tartalmaznak tiltásokat és óvásokat, mint megjelenőnek a pozitív cselekedetek útjait és módjait. Ebből a szempontból – e nézőpontból is – hatalmas előrehaladást jelent az Újszövetség egésze, és különösképpen Jézus szeretetparancsa. Minden ember a felebarátunk, szeretnünk kell ellenségeinket (is), lehetőleg úgy, mint önmagunkat. Elijleszt ennek a sztratoszférába helyezett normának mindennapi képtelensége. A részletesebben ismert életutakból csak Assissi Szent Ferencé volt olyan, ami az evangélium egészét felvállalni látszott. Mi több, ez a mongolok dúlásával egy időben élt umbriai szent olyan természetszerető, állatbarát, környezetvédő létezését vitetett előre – önnön példájával –, hogy a 21. század új példaképe is lehetne.

A *Poverello* megszabadult földi javaitól, és közösségét is megszabadította azoktól. Az eredeti ferencesek kolduló barátok voltak, az evangélium intelmeit komolyan vették („Könnyebb a tevének...”, „vesd el... kövess engem”) és felállították újra azt a közösséget, amelyről Lukács evangéliuma szól az Újszövetségben. Amijük lett – templom, miseruha, könyvek, kelyhek, egyszerű éleltáruk, művelésre elnyert templom körüli területek –, azt közösen birtokolták. Más kérdés, hogy egy század sem telt el, máris reguláikat másképp értelmezték, apátjaik meghasasodtak, templomaik csillogtak az aranytól. Baj ez? Brazíliában hallottam egy ottani földönfutó szegény embertől: „Mikor belépek a Szűzanyáról elnevezett díszes, aranytól csillogó katedrálisba, ugyanolyan gazdagnak érzem magam – hiszen e pompában nekem is részem van! –, mint a földesúr, akinek földjén dolgozom.”

Itt Írthonban jól ismerem egy fiatal magyar atyát, aki misszionáriusnak készül. Tanítómesterével, egy Brazíliában dolgozó ír missziós pappal is találkoztam. Ez az ember, felszentelt katolikus pap, az egyház belső forradalmát hirdette. A *felszabadítás-teológia* nevében le akarta törni a megcsontosodott egyházi parancsok mögé bújó, még mindig feudális rendet, az egyházi javak teljes szétosztását hirdette, bízott a szegénység, az éhezés, a kiszolgáltatottság megszüntetésének lehetőségében. Ő így értelmezte a „tizedik parancsolatot”: „Ház, mező a földesúr és egyéb urak birtokában van. Azért az övé, mert ő vagy ősei elorozták, eltulajdonították, amiknek egy hányada a szegényeket illette volna meg. A jogviszonyok helyreállítására van tehát szükség!”

A dolog persze nem egyértelmű. Az Ószövetség a földről („atyáink földjéről”) mint a szent dolgok egyikéről ír. Azt sugallja, hogy a földet az ember használatra – mintegy bérbe – kapta az Istentől. Ha így van, akkor a tulajdonjog nem más, mint bérleti jog, s a „bérlőnek” kutya kötelessége, hogy embertársait – munkavállalóit – maximálisan részesítse a föld hozta javakból. Ez azonban nem történik meg. Sem Dávid király, sem a magyar István király, sem Erzsébet angol királynő idejében, holott most éppen a lehető legjobb, legbölcsebb, és sok tekintetben viszonylag „önzetlen” uralkodókra utalok. A hatalom azonban komplex dolog, másra is kötelez, feljogosít, más megszorításokkal is él, engedményeket is kíván, más egymásba fonódó tetteket is

mentesít az egysíkúbb értelmezésektől, mintsem azzal törődjön, hogy a *szociális kérdéseket* hozza állandóan előtérbe. Hovatovább arról is szó van, hogy a hatalmasok egy bizonyos közösség nevében uralkodnak, s tetteiknek része ennek a közösségnek a védelmét szolgálja. Magyarán: Dávid jókedvűen elbánt a filiszteusokkal és egyéb protoarabokkal, Szent István a pogány magyarokkal, Erzsébet a katolikus angolokkal, mint az idegen hatalom, Fülöp spanyol király szálláscsinálóival. Mindazonáltal belső intézkedéseiknek szociális voltát – a saját korukba helyezve őket – kifogásolni lehet, megkérdőjelezni aligha.

Az újkor korábbi történelmének van két mélyreszántó szociális-politikai kísérlete, melynek hatása az utánuk következő részletkísérletekre meghatározó. Az első az angliai forradalom, mely levágatta a törvényes uralkodó fejét, új törvényt hirdetett, és egy választott gyülekezetet, a parlamentet tette meg – a nép nevében – országgló úrnak. Ezt a kísérletet Cromwell mellékvágányra siklatta, majd a dicsőséges forradalom beépítette egy kompromisszumos megoldásba, mely – fejlettebb formában – azóta is működik.

A francia forradalom hasonló kezdeti lépésekkel indul: királykivégzés, a hatalom bázisának kiszélesítése, és a kísérlet ugyancsak elsikkad a nép nevében zsarnokoskodók, a terror indítatóinak kezén. Amikor az egyeduralkodó Napóleon és a monarchia visszaállítása után a franciák eljutnak a kompromisszumhoz, ismét a hatalom bázisának kiterjesztését észleljük.

Mindkét kísérlet az alkotmánymegdöntésen/módosításon túl szociális is. A „jávak” ugyan nem kerülnek („nem kerülnek vissza”) a *nép* birtokába, s bár ez a szó: „nép”, egyre amorfabbá válik, kétségtelenül több *ház és mező* kerül a király és a nemesek szűkmarkú, elidegeníthetetlen birtokából a polgárság, a kereskedőség, a korai iparosság, a gyarmatosító vállalkozók kezére.

Marxnak sok hibája és messianisztikus botorsága ellenére is zseniális felismerése az extraprofit-elmélet. A „kapitalizmust” és „imperializmust” támadó kritikájának fénypontja, hogy kimutatja: szegényebb és elmaradottabb országokat harácsolással és rablással, földfoglalással és kereskedő-támaszpontok létesítésével, olcsó munkások vagy rabszolgák sorompóba állításával használnak ki gazdagabb birodalmak.

Ez a nyilvánvaló, sokszor kontinens méretű harácsolás olyan igazságtalanságokat, „ház- és földnélküliséget” okozott láncreakcióval világszerte, hogy egyáltalán nem csodálkozhatunk a kritikus „új” tannak, a marxizmusnak 19–20. századi hódításán.

Marx és harcostársai, valamint követői (Engels, Lenin, Trockij) a francia forradalomra tekintenek vissza, mely meghirdette a Szabadságot, Egyenlőséget és Testvériséget, megnyirbálta az Egyházat (mely akkor főképp belenyugvást hirdetett), kielezte és elméletileg igazolta az osztályharcot. Ebből azután fetist csinált.

Az angol szocializmus viszont – mert az erősebb, a szakszervezeti ágra gondolok (nem a chartisták baloldalára, hol Ernest Jones Marx követője volt) – az angol forradalom tanulságait szívleli meg, s a kompromisszumos gyakorlatot folytatja. Robert Owen saját gyárán belül munkaközösséget szervez, és a profit szétosztásának békés módszerét ajánlja. Az angol vállalkozónak nem kell az osztályharcos csatában egy proletár golyójától elesnie. A józan belátás arra bírhatja, hogy osztalékot nyújtson vagy juttasson társtulajdonosoknak, érdekeltté tett dolgozók kezébe.

A demokrácia az angol minta alapján születik meg mind idea, vagy ha úgy tesszük, mint a görög ideának új, modern változata. A görögöknél több volt a rabszolga, mint a szabad. Az ószövetség népe a legyőzöttekből szedte rabszolgáit. A jelenlegi demokrácia biztosítja polgárainak a szabadságjogok nagy részét és a polgárok közé számí-

tandók csak a volt (vagy meglevő) gyarmatiak, akik a bevándorlótörvényeket megkerülve az anyaországban belecsoppennek a nyugati demokráciába, és élvezik a jóléti állam áldásait.

A francia mintából kiinduló, az államkapitalizmus irányában elfajzott „szocialista” rendszerek, miközben a ház és mező közös birtoklásának szükségességét papolták, egy egészen sajátos mellékvágányra futtatták, majd gazdaságilag kikiklalták az egész szerelvénnyt.

Az igazságosabb, a szociálisabb rendszer követelésének magyar gyökerei (hacsak vissza nem megyünk a 16. század protestáns prédikátoraiig) lényegileg a múlt század elejéig nyúlnak vissza. Egyrészt itt van Táncsics, az ipari munkások szószólója, kinek, ha lenne kifutása, a szakszervezetek hegemoniáját hirdetné, másrészt itt van Petőfi, aki hirdeti és verseiben megéli a világszabadságot, harmadrészt pedig itt van Eötvös József, a törvényjavasló, majd törvényhozó, akinek a társadalmi harmónia az eszményképe.

Marx mint kritikus: változatlanul nagyszerű, mint bölcselő: fabatkát sem ér, mint társadalomátalakító: kifejezetten káros. Határ Győző írja önéletrajzában: „Miféle bölcselő az, aki nem magyarázni akarja a jelenséget, hanem *megváltoztatni* a világot? Az akcióprogram nem világmagyarázat”... (139. lap.) Marxnak és követőinek akcióprogramja (csakúgy, mint Robert Owené) a bibliai ősközösség gondolatára megy vissza, melynek hajdani létrejöttében az Ószövetség befolyásának nagy szerepe van. A Messiás az (inter alia), aki megszabadít a rossztól, kiszabadít a rabságból, és beteljesíti az igazság uralmát.

Segíts magadon, az Isten is megsegít: a mindenkori szociális intézkedések a barmikori javak igazságosabb elosztását is célozzák, és azon túl, amit Jeremy Bentham így fogalmaz meg: „A legtöbb jót, a legtöbb embernek.” Az angolok nem tagadják az osztályharc létezését, mégsem csinálnak belőle akcióprogramot. A kiklott „szocializmus” leghibásabb alapvetése az volt, hogy bár a *legfőbb érték az ember jelszót* papolta, az állandó gyűlölet, torzalkodás, bosszú légkörében élt, *az osztályharc nevében*. Ezzel az ellentmondással akkor sem lehetett volna megbirkózni, ha Lenin angyalnak születik, és Sztalint azonnal leváltják. A másik ellentmondás a „szocialista extraprofit” burkolt szovjet programjában keresendő. Az úgynevezett „kommunizmus” – miért, miért se – a nagyorosz imperializmus szálláscsinálója lesz, s a nagy táborba belökdösött népek egyenként adják fel országuk házát, mezejét, függetlenségét, embrionális demokráciáját az új Molochnak. És íme, kialakul az elkendőzött rablás, a javak elpalástoló elkobzásának egy harmadik ürügye, a világverseny. A „szocializmus” építésének és nemzetközi hegemoniája léteérékének lett záloga a be nem vallott fegyverkezési verseny, mely a megfosztott, „államszocialista” népeket tovább fosztogatta, azért, hogy az „állam” – helyesebben a birodalmi rendszer – minden második fillért vagy kopejkát a nemzetközi vetélkedésre fordíthasson.

Régebben is sejtették, többek között Lamarck is – de Saint Simon sem járt messze a gondolattól –, mégis Darwin mondta ki egyértelműen: *az élet harc*. Az egyének és a fajok küzdelme a fennmaradásért, a folytatásért, melynek egyik természetes módja a terjeszkedés. Az angol tudós elmélete után egy évszázaddal egy osztrák tudós, Konrad Lorenz úgymond „kísérleti úton” mutatta ki, hogy az életharc legfontosabb és legáltalánosabb fegyvere az agresszió, melyre minden emlős hajlamos, és minden más élő állat képes, beleértve a legegyszerűbb szervezetűeket is. Koestler – biológus barátainak ösztönzésére – az emberi agressziót majom-örökségünknek nevezte, s azokból a tanulmányutakból, mit majomközösségek közt etológusok az elmúlt húsz évben megtettek, kiviláglik, hogy a világhírű író nem járt messze a valóságtól. A szomorú valóság tehát

az, hogy nem az „osztályharc” miatt vágyunk egymás házára, mezejére (feleségéről nem is beszélve), hanem mert a belső biológiai ösztön, az agresszió hajt bennünket. Még a vetélkedésben is felfedezhető az agresszió egy hol intellektuális, hol brutálisabb formája, bár a rivalizálás nem feltétlenül területhódító foglalatosság, hisz lehet a barátkozás, a békés együttélés egyik megnyilvánulási módja is.

Az emberi élet folyamának és teljességének része a társadalmi lét, mert – mint Bessenyei írta – az istenek egymás boldogításába helyezték saját boldogságunkat, s ez valamiféle társaság híján alig elképzelhető. Még a magányos, az úgymond izolált életek – a prémvadászoké például – is kötődnek nagyobb közösségek szükségleteihez. Hibát követ el azonban az a gondolkodó, aki a társadalmi élet gazdasági eredőjében véli felfedezni a moztatórugók alfáját és omegáját. Kétségtelen, hogy az anyagi javak szerzése és fenntartása alapvetően fontos tevékenységnek számít, de nem fontosabb az egészség fenntartásánál vagy a nemzetalkotó szokások megőrzésének és egységesítésének, integrálásának törekvésénél. Másképp szólva: az egyedi boldogulás mellett a törzsi vagy nemzeti boldogulás ugyanúgy lehet az agresszió kiélése, vagy az erőt pozitív támogatási irányba terelő közjó fenntartásának aktív állapota. A közjó is sokféleképpen értelmezhető. Az egyének vetélkedésén és az osztályok harcán túl a közjó egy integrációs tevékenység fókusza, mely azon a felismerésen alapszik, hogy mindannyian egyetlen, az emberi faj tagjai vagyunk, ami tehát jó „az embernek”, az egyben közjó is.

A közbeeső viszályok közül a nemzetek harcoss rivalizálása, a háború a sok egyedi, apró csip-csup ok mellett az agresszió megnyilvánulásainak gyilkos/öngyilkos méretű felduzzadása. A fajok lebecsüléséből vagy idült fölbecsüléséből eredő harcok is hasonló tövön nőnek, de tápot nyernek a véres küzdelmek egyfajta kicsavart védelmi alapállásból is. Az én szokásrendszerem jó, kultúrám felsőbbrendűbb a tiédnél, ergo a tied terjedését meg kell akadályoznom – tűzzel, vassal.

Se házát, se mezejét. A biblia, láttuk, idejekorán megpróbálta a túlburjánzó emberi agresszió útját állni, pozitív tiltásokkal. Jézusig csak kevesen és nem egyértelműen beszéltek a szeretetről. (Az esszénusok, a sztoikusok, a Tao egyes fejezetei.) Mivel a Bibliának és egyéb szent könyveknek nem sikerül az emberi ösztönöket megzabolázni, a múlt század erőszakos társadalomjavítói, az anarchisták, a marxisták, a jelen századi terroristák írták elő maguknak a történelem kijavításának, az ember erőszakos megváltoztatásának, az új társadalom megvalósításának követelményét. Az a nép, amelyik a parancsolatokat *kapta*, a pusztában vándorolt; az az emberiség, amely ma *visszautasítja*, a pusztaság felé tart.

Az igény valós, az útkeresési módok csődöt mondtak. A kudarc egyik – bár nem egyetlen oka – éppen az erőszakosságban rejlik, mert – ilyen az emberi természet – erőszak erőszakot szül. A revolúció istenítése helyett biztosabb kibontakozásnak tűnik a természetes, a visszavonhatatlan, az elodázhatatlan, ám felgyorsítható evolúció. Nem kell elvenni, eltulajdonítani mások házát, mezejét, szürke szamarát, mert az akció reakciót szül, hanem olyan rend létrehozásán illik munkálkodni, amelyben ház, mező és fiaszámár mindenkinek jut. A nemek harcában pedig éppenséggel szerepcseré történt. *The female of the species is the more deadly of the two.*

A dolog persze még elmondva, leírva sem egyszerű, hát még belegendolva! Biztosnak látszik annyi, hogy az ember, az individuuma „megváltozása” ugyanolyan fontos, mint a „társadalomé”, amelyben él. Ok, okozat egymásra hat. Szüntelenül. A közeg termeli ki az ember kollektív jó és rossz tulajdonságait, az ember önmaga építi, alakítja, változtatja meg önnön közeget. A *harcok* nem kikerülhetők, ám tompíthatók és kanalizálhatók. Ép elmék belátták már, hogy a felszított agresszió a kultúrvilág,

az emberiség elpusztításához vezethet, a „mező” túlhasználása annak elsvárosodásához, a föld bioszférájának kimerítéséhez, tönkretetéséhez visz. A túléléshez, a *boldoguláshoz* kollektív szükségünk van egy olyan megértésre (hogy rendszer-e ez vagy sem, majd elvállik), mely az erkölcsi törvényeket, amik a közérdekben és a józan észben gyökereznek, halálisan komolyan veszi.

A kisiklott szocializmusban az ember – a legfőbb érték helyett – egymásnak farkasa lett. A „kapitalizmus” sem különb a Deákné vásznánál. Ezermilliókat hagy éhezni, miközben százmilliók dúskálnak a javakban és tízmilliók dőzsölnek. A számok megnöttek, az erények nem. Mikor és hogyan lesz egy olyan kísérlet, ami nem az emberek bőrére megy, sőt a két mód pozitív alapeszméjének eredőjeként egy elfogadható közjót, egy szociálisan nem igazságtalan és individuálisan is kielégítő rendet teremt? Az egyénnek révbe kell jutnia, a közösségnek lélegeznie kell, a kettőnek integrált közös célok irányában, ölés és erőszak nélkül ildomos előrehaladnia. Lehetséges-e ez?

Se házáat, se mezejét, se másféle jószágát ne kívánjad. A mai körülmények között ez a parancs nemcsak anyagi, hanem intellektuális javakra is vonatkozik, és legfőképpen arra, amit e kettő az egyén számára biztosít: az egyes ember elidegeníthetetlen jogára, hogy saját dolgaival és családjával törődhesen, melyek részben személyi függetlenségét, szabadságát is támogatják. Akinek se háza, se mezeje, az a legtöbb esetben szolgálja annak, aki tőle ezeket már sikeresen elkívánta. Legyen ez egyén vagy az állam, vagy az állam nevében harácsoló korrupt korifeus.

Az isteni törvények emberiek. Akinek úgy jó, hogy Isten az embert saját kép-mására teremtette, az az isteni szándékokban keressen igazolást. Akinek úgy jó, hogy Isten a kollektív jószándék megnevezése, az ebből merítsen erőt. Jó lenne e két hit és meggyőződés fölé hidat emelni, melyen emelt fővel járhatnának az emberek.

KURUCZ D. ISTVÁN: CSIKÓS